

Mihaela Nicolae

**Simbolul șarpelui în mitologie
și în literatură: studiu**

Editura ZVEN

str. Boerescu Zaharia, nr. 2, R3/3
130059, Târgoviște, Dâmbovița
tel./fax: 0345 401 330; mobil 0765 464 304
zven.print@gmail.com | www.zven.ro

Editor – Ion Anghel

Procesare text – Georgiana Mihai
Tehnoredactare – ZVEN Print

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
NICOLAE, MIHAELA

Simbolul șarpelui în mitologie și în literatură:
studiu / Mihaela Nicolae - Târgoviște: Editura
ZVEN, 2020

ISBN 978-606-8955-84-1

82.09

MIHAELA NICOLAE

**SIMBOLUL ȘARPELUI
ÎN MITOLOGIE ȘI ÎN LITERATURĂ
- studiu -**

Târgoviște, 2020

Copyright © 2020 NICOLAE MIHAELA. All right reserved

Acest volum este protejat prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, fără permisiunea scrisă a deținătorului copyright-ului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc conform legilor în vigoare.

Cuprins

Argument.....	6
Capitolul I	
IPOSTAZELE ȘARPELUI ÎN MITOLOGIE.....	8
1.1. Simbolul șarpelui în mitologia românească	8
1.2. Simbolul șarpelui în mitologia universală.....	13
Capitolul II	
IPOSTAZELE ȘARPELUI ÎN LITERATURĂ	17
2.1. Ipostazele șarpelui în literatura universală	17
2.2. Ipostazele șarpelui în literatura românească	20
2.2.1. Basmul.....	20
2.2.2. Legenda	45
2.2.3. Balada.....	47
2.2.4. Colinda	51
2.2.5. Mitologie creștină	52
Bibliografie generală	54

Argument

Ne propunem, în studiul de față, analizarea modului în care simbolul șarpelui se regăsește în mitologia românească și în cea universală și, de asemenea, a felului în care acest motiv literar se face cunoscut în basmele, legendele, baladele autohtone. Am pus în evidență, în paginile ce urmează, atât simbolistica șarpelui, cât și reprezentările care i-au fost date, de-a lungul mileniilor, în textele diferitelor culturi și, cu precădere, în cultura română.

Fondul nostru arhaic primitiv ne definește ca popor, prin tot ceea ce ne însoțește, în periplul existențial de peste două mii de ani, în pământesc și spiritual deopotrivă. De aceea în peisajul cultural românesc, folclorul are un rol determinant, ca substrat și matcă, esență și durabilitate, marcă și formulă estetică de valoare.

Învățăm acum, într-un secol al decadenței, al nonvalorii, al lipsei de orizont spiritual – pentru cei mai mulți dintre semenii noștri – că fără acesta nu ne putem iscodi trecutul, nu izbândim în încercarea noastră de a descoperi cât de puternic sădite ne sunt rădăcinile. Învățăm ce înseamnă legătura cu sacralul, cu ancestralul din noi, cu teluricul și formele

românești atât de vii ale pământescului și divinului. Identificăm uriașa forță spirituală a acestui popor, căruia astfel i s-a dezvăluit esența, i s-a marcat existența culturală.

Varietatea culturii universale oferă viziunea unei dimensiuni majore a civilizației și a evoluției acesteia, raportând-o la cunoaștere, recunoaștere, particular și general, unicitate și universalitate. Cultura popoarelor din sud-estul Europei se încadrează armonios în marea cultură universală, distingându-se prin trăsături care o individualizează, amprentând-o puternic și viabil. Dintre aceste culturi, cea românească are o mare varietate de forme, exprimate ca sinteză de gândire a generații întregi, de concepție luminoasă asupra lumii și vieții, de filosofie raportată la ființa umană și la creație.

De aceea folclorul, ca parte integrantă a culturii, se subsumează acesteia și evidențiază valori universale. Folclorul păstrează idei conservate sub formă de mituri, de tradiții, moștenire de necontestat a dragostei de viață a acestui popor străvechi, a spiritului său de comuniune cu natura, de integrare armonioasă a omului în marele cosmos. Din folclor provine motivul literar al șarpelui, prezent în mitologia popoarelor lumii, dar și în cea românească.

Capitolul I

IPOSTAZELE ȘARPELUI ÎN MITOLOGIE

1.1. Simbolul șarpelui în mitologia românească

Dintre animalele sacre din mitologia românească, șarpele are o importanță deosebită. Având o înfățișare complet diferită de a celorlalte animale, fiind lipsit de picioare, aripi sau urechi, apare ca o făptură primitivă, poate cea mai primitivă dintre toate, deoarece nu se știe când și cum a fost creată. Despre acest aspect, Romulus Vulcănescu, în lucrarea „Mitologie română”, nota: „Șarpele se înfățișează în trei ipostaze mitice: de «șarpe propriu-zis», de «balaur» și de «zmeu». Între aceste trei ipostaze există o filiațiune mitică și o transsimbolizare mitologică de ordin ontologic. Șarpele simbolizează două aspecte mitice: unul material și altul spiritual. Aspectul material relevă androginitatea lui, trăsătură distinctă a independenței fiziologice. Aspectul spiritual relevă simbolismul lui sacru și hierofania invizibilului stihial, a vizibilului primordial. Sub înfățișarea «șarpelui cosmic» și-a putut releva Nefârtatul natura divină. El este simbolul Hao-

sului în complexitatea lui arhetipală. Dar este și principiul și esența vieții primordiale.”¹

Tudor Pamfile, în lucrarea „Mitologie românească”, observa existența unei prime ipostaze a șarpelui, numită „șarpele casei”: „Fiecare casă are șarpele său; prin unele părți însă, se crede că fiecare suflet din casă își are șarpele său de casă, care moare odată cu cel pe lângă care și pentru care a trăit sau odată cu năruirea casei respective. Șarpele casei îl întâlnim și la cehoslavi și poloni, sub numele de „hosponarjicec”, care trăiește de obicei sub pragul caselor. Ca geniu al casei era privit și la vechii greci, ca și la cei de astăzi unde, «bine îngrijit, aduce casei noroc», iar disprețuit duce norocul cu sine. Acestea numai întrucât se aseamănă cu credințele noastre.”²

A doua ipostază a șarpelui o reprezintă balaurul, ce apare sub această formă în lucrările unor autori precum: Ovidiu Bîrlea, Dumitru Furtună, Simeon Florea Marian, Ionel Oprișan, Ion Pop-Reteganul, Cristea Sandu Timoc, Elena Didia Odorica Sevastos etc.

Balaurul este „un șarpe gigantic, prin structură, funcțiune și valențele lui mitice, depășește statutul ofidian al șarpelui. Ca făptură terestră duce o existență mitică în limitele condiției zoologice. Însă ca făptură terimorfă duce o viață

¹ Vulcănescu Romulus, „Mitologie română”, Editura Academiei, București, 1987, pag. 521.

² Pamfile Tudor, „Mitologie românească”, Editura Alpha, București, 1997, pag. 77.

Bibliografie generală

1. Angelescu, Silviu; Păun, Octav, „Legende populare românești”, Editura Albatros, București, 1983.
2. Bilțiu, Pamfil, „Poezii și povești populare din Țara Lăpușului”, Editura Meridiane, 1990.
3. Bîrlea, Ovidiu, „Folclorul românesc”, Editura științifică și enciclopedică, București, 1986.
4. Bîrlea, Ovidiu, „Mică enciclopedie a poveștilor românești”, Editura științifică și enciclopedică, București, 1976.
5. Bîrlea, Ovidiu, „Antologie de proză populară epică”, Editura pentru Literatură, București, 1966.
6. București Boer, Demetriu, Stănescu Arădanul, Mircea Vasile, Cacoveanu, Ștefan, „Povești din Transilvania”, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975.
7. Canianu, Mihail, „Studii și culegeri de folclor românesc”, Editura Minerva, București, 1999.
8. Călinescu George, „Estetica basmului”, Editura pentru Literatură, București, 1965.
9. Cătană, George, „Povești, balade, povestiri”, Editura Facla, Timișoara, 1969.
10. Chivu, Iulian, „Basmul cu Soarele și Luna. Din basmele Timpului și Spațiului”, Editura Minerva, București, 1988.
11. Cioancă Ștefan, „Prolegomene la un bestiar mitologic al basmului fantastic românesc. Șarpele”, în Memoria ethnologica nr. 68-69, iulie-decembrie 2018 (An XVIII)
12. Coatu, Nicoleta, „Legende populare”, Editura Sport-Turism, București, 1986.

13. Coman, Mihai, „Mitologia poporului român”, Editura Albatros, București, 1980.
14. Coman, Mihai, „Izvoare mitice”, Editura Saeculum, București, 2001.
15. Cubleșan, Constantin, „Originalitatea poveștilor ardelenesti. Ion Pop Reteganul”, în „Annales Universitatis Apulensis”. Philologica, vol. 7, tom 1, Alba Iulia, Editura Universității „1 Decembrie 1918”, 2007.
16. Danciu, Petru Adrian, „Spațiul de graniță și comportamentul magic în basmul popular românesc cu zmei răpitori de fecioare”, în „Incursiuni în imaginar”, nr. 9, 2018.
17. Danciu, Petru Adrian, „Demonologia basmului popular românesc. Motivul zmeului”, București, Editura Tracus Arte, 2019.
18. Delapecica Ugliș, Petre, „Poezii și basme populare din Crișana și Banat”, Editura pentru Literatură, București, 1968.
19. Drîmba, Ovidiu, „Istoria literaturii universale”, vol. I-II, Editura Saeculum, București, 2001.
20. Drîmba, Ovidiu, „Istoria culturii și civilizației” vol. I-IV, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980.
21. Eliade, Mircea, „Istoria credințelor și ideilor religioase” vol. I-III, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982.
22. Eliade, Mircea, „De la Zamolxis la Genghis-Han”, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980.
23. Evseev, Ivan, „Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale”, Editura Amar-cord, Timișoara, 1994.
24. Florea Simeon, Marian, „Ornitologia poporană română de...”, București, 1922.
25. Florea Simeon, Marian, „Basmе populare românești, Editura Minerva, București, 1986.
26. Florea Simeon, Marian, „Descântecеle populare române”, București, Editura Coresi, 1996.

27. Fochi, Adrian, „Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului XIX”, Editura Vestala, 2001.
28. Frunzetti, Ion, „Pegas între Pegas și Perseu”, Editura Meridiane, București, 1985.
29. Fundescu, I. C. „Basmе, orații, păcălituri și ghicitori”, ed. a III-a, București, 1875.
30. Gheerbarnt, Alain, „Dicționar de simboluri”, Editura Polirom, Iași, 2009.
31. Gimbutas, Marija, „Civilizație și cultură”, Editura Meridiane, București, 1983.
32. Gorovei, Artur; Ciușanu, Gheorghe F., „Credințe și superstiții românești”, Editura Humanitas, București, 2013.
33. Hasdeu, Bogdan Petriceicu, „Literatură populară. Basmе populare românești”, Editura Grai și Suflet – Cultura Națională, București, 2000.
34. Iordache, Daniela-Olguța, „Urma de sânge”, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2003.
35. Ispirescu, Petre, „Legende sau Basmеle românilor”, vol. I-II, Editura Cartea Românească, București, 1988.
36. Kernbach, „Dicționar de mitologie generală”, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989.
37. Kun, N.A., „Legende și miturile Greciei antice”, Editura Științifică, București, 1960.
38. Lenghel-Izanu, Petre, „Poezii și povești populare din Maramureș”, Editura Minerva, București, 1985, p. 657
39. Nijloveanu, Ion, „Folclor din Oltenia și Muntenia. Basmе populare românești”, Editura Minerva, București, 1982.
40. Nițu, George, „Elemente mitologice în creația populară românească”, Editura Albatros, București, 1988.
41. Nișcov, Viorica, „Ești cât povestești. O fenomenologie a basmului popular românesc”, București, Editura Humanitas, 2012.

42. Oprișan, Ionel, „Basmе fantastice românești”, vol. I-XI, Ed. Vestala, București, 2005.
43. Pamfile, Tudor, „Mitologie românească”, Editura Alpha, București, 1997.
44. Panea, Nicolae, „Capodopere ale literaturii populare românești. Antologie”, Editura Scrisul Românesc, București, 2005.
45. Papadima, Ovidiu, Literatura populară română. Din istoria și poetica ei”, Editura Pentru Literatură, București, 1968.
46. Pop, Mihai, „Folclor românesc”, Editura Grai și suflet, București, 1998.
47. Pop Reteganul, Ion, „Povești populare”, Editura Facla, Timișoara, 1989.
48. Pop Reteganul, Ion, „Zâna apelor. Povești ardelenesti”, Editura Hoffman, 2017.
49. Robea, Mihail, „Folclor din Oltenia și Muntenia. Basmе populare românești”, Editura Minerva, București, 1986.
50. Roșianu, Nicolae, „Stereotipia basmului”, București, Editura Univers, 1973.
51. Sandu-Timoc, Cristea, „Povești populare românești”, Editura Minerva, București, 1988.
52. Schindler Lungu, Adea, „Perspective narative în basmul cult contemporan”, Editura TIM, Reșița, 2014.
53. Stăncescu, Dumitru, „Sur-Vultur. Basmе culese din gura poporului român”, Editura Saeculum I.O., București, 2000.
54. Stăncescu, Dumitru, „Basmе”, Editura Ion Creangă, București, 1980.
55. Șăineanu, Lazăr, „Basmеle române”, Editura Minerva, București, 1978.
56. Șerb, Ilie, „Basmе populare românești”, Editura pentru Literatură, București, 1967.
57. Șerb, Ioan, „Frumosul românesc în concepția și viziunea poporului”, Editura Eminescu, București, 1977.

58. Tazlăuanu, Gheorghe, Tazlăuanu, I., „Comoara neamului. Descântecele”, București, f. ed., 1943.
59. Teodorescu, G. Dem., „Basmе române”, Editura pentru Literatură, București, 1968.
60. Trebici, Vladimir; Ghinoiu, Ion, „Demografie și etnografie”, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986.
61. Vrabie, Gheorghe, „Eposul popular românesc”, Editura Albatros, București, 1983.
62. Vrabie, Gheorghe, „Proza populară românească”, Editura Albatros, București, 1984.
63. Vulcănescu, Romulus, „Mitologie română”, Editura Academiei, București, 1987.

TIPARUL **www.zven.ro**
zven.print@gmail.com
tel./fax: 0345 401 330
mobil: 0765 464 304

str. Gabriel Popescu, nr. 3, Târgoviște, Dâmbovița

Autoarea declară că prezentul volum îi aparține și că nu încalcă drepturile intelectuale ale niciunei alte persoane. Drept urmare își asumă întreaga răspundere, conform legislației în vigoare, atât pentru forma, cât și pentru conținutul volumului de față.
